

MINISTRI KÄSKKIRI

Tallinn

25.03.2026 nr 55

Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi kultuurimälestiseks tunnistamine

Muinsuskaitseseaduse § 11 lg 3 ja 6, § 14 lg 1 ja § 19 lg 1 alusel:

- 1. Tunnistan kultuurimälestiseks (kinnismälestiseks) Rapla maakonnas, Kohila vallas, Adila külas, katastriüksusel Hallikivi (KÜ 31701:006:1153) asuva kultuse- ja ohvrikivi nimetusega Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi mälestise liikidega arheoloogiamälestis ja ajalooline looduslik pühapaik.**
- 2. Kehtestan mälestise Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi piiri vastavalt kivi pindalale, mille keskpunkt on esitatud kaardil käskkirja lisas 1.**
- 3. Kehtestan mälestise Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi kaitsevööndi Rapla maakonnas, Kohila vallas, Adila külas katastriüksusel Hallikivi (KÜ 31701:006:1153) ja Rabivere külas katastriüksusel Väljametsa (KÜ 31701:006:0082).**
- 4. Kehtestan mälestise Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi kaitsevööndi vastavalt kaardile käskkirja lisas 1.**
- 5. Leevendusena ei ole nõutav Muinsuskaitseametile tööde tegemise teatise esitamine kaitsevööndis sanitaarraie tegemisel.**

Muinsuskaitseametil kanda mälestise ja kaitsevööndi andmed kultuurimälestiste registrisse ja riigi maakatastrisse ning teha käskkirja teatavaks menetlusosalistele.

Käskkirja on võimalik vaidlustada 30 päeva jooksul käskkirja avaldamisest Riigi Teatajas, esitades kaebuse halduskohtusse halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud tingimustel ja korras.

1. Asjaolud

- 1.1. Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi asub Rapla maakonnas, Kohila vallas, Adila külas, Hallikivi katastriüksusel (KÜ 31701:006:1153). Vahetus läheduses paikneb Adila ja Rabivere külade piir. Kivi ligikaudse keskkoha koordinaadid on XY: 6553148.64, 537638.99. Mustekivi paikneb hõredas segametsas, kivi ja selle ümbrus on hästi säilinud ning hiljutisest inimtegevusest vähe mõjutatud.**
- 1.2. Mustekivi võeti esimest korda riikliku kaitse alla 1920. aastatel numbriga „O-602“ ja nimetusega „Ohvrikivi 7 lohuga“. 1964. aastal lisati Mustekivi riikliku kaitse nimekirja**

numbriga 1558. Teadmata põhjusel ei lisatud Mustekivi 1990. aastatel uute kaitsealuste mälestiste määrusesse, mistõttu paiga juriidiline kaitse lõppes.

- 1.3. Ohvrikivi koordinaatidega XY: 6553163.62, 537639.21 asukoha näitas Muinsuskaitseameti esindajale kohalik elanik.
- 1.4. Muinsuskaitseameti arheoloogiakomisjon tegi 16.06.2021 koosolekul ettepaneku võtta kivi uuesti mälestisena riikliku kaitse alla.
- 1.5. 31.03.2023 dokumenteeris Muinsuskaitseamet kultuse- ja ohvrikivi. Välitööde käigus täpsustati andmeid kivi asukoha ja olemuse kohta ning kivi seisukord hinnati heaks. 2023. aasta välitööde ja arhiiviallikate põhjal koostas Muinsuskaitseamet kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi kultuuriväärtuse väljaselgitamiseks eksperdihinnangu¹.

2. Mälestise koosseis ja piir

- 2.1. Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi on looduses selgelt eristuv ja tuvastatav objekt, mistõttu mälestise piir ühtib kivi pindalaga. Kuna kivi ala on väike, siis Maa- ja Ruumiameti kultuurimälestiste kaardirakenduses tähistakse mälestis punktisümboliga kivi keskkohas. Kivi keskpunkti koordinaadid on XY: 6553148.64, 537638.99.
- 2.2. Mälestis paikneb eraomandis oleva katastriüksusel Hallikivi (KÜ 31701:006:1153).
- 2.3. Mälestise piir on toodud käskkirja lisas 1.

3. Riikliku kaitse kriteeriumid

- 3.1. Muinsuskaitseaduse (edaspidi MuKS) § 10 lg 1 kohaselt on riikliku kaitse alla võtmise eeldus, et kultuuriväärtusega asi või maa-ala esindab Eesti ainelise kultuuripärandi väärtuslikumat osa, millel on teaduslik, ajalooline, kunstiline või muu kultuuriväärtus. Riikliku kaitse eelduse hindamisel lähtutakse kultuuriministri 15.05.2019 määruses nr 23 „Mälestise liikide ja muinsuskaitseala riikliku kaitse üldised kriteeriumid ning muinsuskaitsealal asuvate ehitiste väärtusklassid“ (edaspidi määrus) sätestatud kriteeriumitest. Asi või maa-ala võib vastata mitmele, kuid ei pea vastama igale kriteeriumile. Kriteeriumid võivad olla erineva kaaluga.

Üldised kriteeriumid

- 3.2. Riikliku kaitse üldisest kriteeriumitest vastab mälestis Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi:
 - 3.2.1. Selektiivsuse kriteeriumile (määruse § 2 p 2) – Mustekivi on esinduslik näide kultuuritraditsioonist, kus peetakse pühaks ja kasutatakse rituaalsete praktikate käigus erinevaid loodusobjekte. Antud objekti on maastikus märgatud ja välja toodud mitmel eri ajastul erineval viisil. Mustekivil olevad lohud tõendavad selle rituaalset kasutust nooremal pronksiajal ja pärimuslikud ning visuaalsed andmed kinnitavad selle kasutust ohvrikivina ajaloolisel ajal kuni tänapäevani. Eestis on riikliku kaitse all arheoloogiamälestisena 1581 kultusekivi ja 245 ohvrikivi loodusliku pühapaiga liigiga. Nende seas on ainult 59 kivi, mille kohta on andmeid, et kultusekivi on olnud kasutuses ohvrikivina. Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi on säilinud muinasajast tänapäevani oma algses keskkonnas, olles kohalike inimeste poolt teada ja hoitud. Kivi kohta on dokumenteeritud rahvapärinus ja kivi ühena vähestest omataolistest kujutatud ajaloolistel kaartidel, olles olnud mõisamaade vaheline piirikivi.

¹ Kama, P. 2023. Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi (A31169) riikliku kaitse eelduste hindamiseks ja kultuuriväärtuse väljaselgitamiseks. Eksperdihinnang. Muinsuskaitseamet (https://register.muinas.ee/ftp/LPP/Muu/31169_Eksperdihinnang.pdf).

- 3.2.2. Originaalsubstanti säilivuse kriteeriumile (määruse § 2 p 3) – Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivil on säilinud seitse kultusekivile iseloomulikku inimtekkelist lohku, mida on tänapäevalgi kasutatud andide panekuks. Mustekivi ja selle lähiümbrus on säilinud hästi ning see on hiljutisest inimtegevusest suuresti mõjutamata. Kivi paikneb oma algses asukohas, kunagise põllumaa servas, mõisamaade piiril.
- 3.2.3. Tehnilise seisukorra kriteeriumile (määruse § 2 p 4) – Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi on heas seisukorras ning on säilinud oma algses suuruses ($3,5 \times 2 \times 1,85$ m). Kultuse- ja ohvrikivi pinnal on eristatavad seitse kultusekivile iseloomulikku madalat lohku. Lisaks on kivi pealispinda raiutud rist ja kiri „No 76“, mis pärinevad ajast, mil kivi kasutati mõisate piirikivina. Erinevatel aegadel teostatud raided ei ole kahjustanud kivil paiknevaid mitme tuhande aasta vanuseid lohke. Mustekivi on jätkuvalt võimalik kasutada nii tavandist lähtuvalt ohvrikivina kui ka objekti kultuuriväärtusest lähtuvalt teistel eesmärkidel.

Arheoloogiamälestise kriteeriumid

3.3. Arheoloogiamälestise kriteeriumitest vastab mälestis Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi:

- 3.3.1. Vanuse ja asukoha kriteeriumile (määruse § 4 p 1) – Kivil on tuvastatavad seitse madalapõhjalist lohku, mis viitab, et kivi on osa pronksiaegsest kultusekivide traditsioonist Eestis ja et lohud tehti ligi 2000–3000 aastat tagasi. Kivi paikneb ajaloolisest asustusest eemal, Adila ja Rabivere külade piiril. Kivi on oluline allikas inimasustuse, maakasutuse ja rituaalse maastiku uurimiseks ning mõtestamiseks nooremal pronksiajal. Kivi esindab maastiku ajalist kihilisust, olles pronksiaegne lohukivide traditsiooni kandja, hilisem mõisatevaheline piirikivi ning 19.-20. sajandi ohverduspärimuse kandja. Kivi saab kasutada uurimisallikana mitmele ajaloost tuntud nähtusele (lohukivid, mõisamaade paiknemine, ohverdamine), mis ei ole omavahel sisuliselt seotud.
- 3.3.2. Teabe teadusliku väärtuse ja ainulaadsuse kriteeriumile (määruse § 4 p 2) – Mustekivi on näide kultusekivide traditsioonist, mis on üks vähestest visuaalsetest jälgedest pronksiaja inimeste tegevusest Eesti maastikel. Tegemist on arvukaima pronksiaegse muistiseliigiga, mille analüüs annab tervikulikuma pildi mineviku inimasustusest võrreldes näiteks selleaegsete kalmete või asulakohtade levikuandmetega. Teave iga kultusekivi kohta on tähtis, et saada parem ülevaadamineviku asustuspildist, maakasutusest ja rituaalsest käitumisest ning kultuurikontaktidest nii Eesti-siseselt kui ka -väliselt. Seetõttu on valdav enamus teadaolevatest kultusekividest võetud riikliku kaitse alla. Kultusekive on võimalik analüüsida kasutades erinevaid teaduslikke meetodeid, sh arheoloogilised uuringud kivide ümbruses, statistilised uuringud, maastikuanalüüs, lohkude toksimise helianalüüs jne. Kivide säilimine algses asukohas annab võimaluse tulevikus kultusekive põhjalikumalt uurida, kasutades uusi meetodeid ja saada seeläbi mitmekülgsemat teavet erinevatel ajaperioodidel elanud inimeste eluolu ja uskumuste kohta, mis omakorda rikastab nii Eesti kui ka laiemalt kogu Läänemere ümbruse piirkondade ajalugu.
- 3.3.3. Silmapaistvuse ja erilise kriteeriumile (määruse § 4 p 3) – Mustekivi on väljapaistev maastikuelement ning liigitub korraga mitme muistisetüübi alla: kultuse-, ohvri- ja piirikivi, mis muudab kivi silmapaistvaks teiste kultusekivide seas. Selle pinnal on tuvastatavad nii madalapõhjalised lohud nooremast pronksiajast kui ka uusaegne raidkiri (tõenäoline piirimärgis), mis on jäljed kivi erinevatest funktsioonidest ajas ja maastikus.
- 3.3.4. Funktsiooni järjepidevuse kriteeriumile (määruse § 4 p 4) – Lisaks pronksiaegsele rituaalsele funktsioonile on kivi kasutatud usuliste toimingute käigus ka uusajal ja tänapäevalgi, mida kinnitab ohvrikiviga seonduv pärimus ja kivile asuvatesse lohkudesse asetatud mündid. On keeruline hinnata, kas kivi on olnud järjepidevalt kasutuses rituaalsest funktsioonist lähtuvalt 3000–2000 aastase perioodi jooksul või on

selle usuline tähendus tekkinud ajas mitmeid kordi, seondult näiteks kivi asukohta, suurusega, lohkudega kivi pinnal või muude faktoritega. Igal juhul on Mustekivi kasutamine rituaalsel eesmärgil erinevatel ajaperioodidel silmapaistev, kuivõrd teadaolevalt on ainult vähesed kultusekivid on olnud ajaloolisel ajal kasutuses ohvrikivina.

- 3.3.5. Kirjalikes allikates kajastumise ja haridusliku väärtuse kriteeriumile (määruse § 4 p 5) – Võrreldes teiste kultusekividega on Mustekivi kohta kirjalikke allikaid,² mis seostuvad muistise tähtsuse ja tähendusega hilisematel perioodidel. Mustekivi on arheoloogiline objekt, kus mineviku inimeste tegevus on visuaalselt nähtav ja käega katsutav, mis tõstab selle hariduslikku väärtust.
- 3.3.6. Säilitatavuse kriteeriumile (määruse § 4 p 6) – Mustekivi on säilinud oma algsel kujul ja asukohas ning seda on võimalik säilitada algses asukohas ka tulevikus.

Ajaloolise loodusliku pühapaiga kriteeriumid

3.4. Ajaloolise loodusliku pühapaiga kriteeriumitest vastab mälestis Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi:

- 3.4.1. Vanuse kriteeriumile (määruse § 7 p 1) – Mustekivi ohvrikivina kajastav pärimus on tagasi viidav vähemalt 19. sajandisse. Pärimuses on kirjeldatud orjatüdruku kivil põletamist,³ mida võib seostada mälestusega 17. sajandi nõiaprotsessidest või usulisest tagakiusamisest reformatsiooniperioodil. Kivi kajastumine 1701. aasta mõisakaardil annab sellele tähtsuse vähemalt mõisamaade piirikivina, kuid võib viidata ka rituaalsele kasutusele. Kivi pinnal olevad madalad lohud viitavad kivi võimalikule kasutamisele kultuslikel eesmärkidel juba 2000—3000 aastat tagasi.
- 3.4.2. Kirjaliku ja/või pärimusliku teabe olemasolu kriteeriumile (määruse § 7 p 2) – Mustekivi kohta on arhiivides säilinud kolm pärimusteadet, mis kõik kirjeldavad kivi pinnal olevaid lohke ja raideid. Kahe 1920. aastatel kirja pandud teate põhjal on tegu ohvrikiviga, kus vanal ajal olevat kivi peal orjatüdruk ära põletatud. Hilisem pärimusteade kajastab kivisse raiutud märke, mis ilmselt kohalike tähelepanu pälvis. Mustekivi on märgitud eriaegsetele kaartidele, millest vanim on 1701. aasta mõisakaart, kus erinevalt teistest piirikividest on Mustekivi välja toodud nimeliselt.
- 3.4.3. Pärimuse või tavade järjepidevuse kriteeriumile (määruse § 7 p 3) – Teadmine Mustekivi kohta on säilinud kohaliku elanikkonna seas. Lisaks kasutatakse kivi rituaalsetel eesmärkidel tänapäevalgi. Näiteks dokumenteeriti välitööde käigus kivile annetatud mündid ja vana mälestise tähise külge kinnitatud puutükk. Samuti on Mustekivi järgi saanud nime Mustekivi mägi, Mustekivi talu ja Mustekivi põld, mis kinnitab kivi piirkondlikku tähtsust.

3.5. Tuginedes eeltoodule vastab kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi riikliku kaitse eeldusele arheoloogiamälestise ja ajaloolise loodusliku pühapaiga liigikriteeriumitest lähtuvalt ning seetõttu on põhjendatud tunnistada objekt mälestiseks.

4. Menetlusosaliste arvamused

4.1. 04.05.2023 küsis Muinsuskaitseamet kultuse- ja ohvrikivi kultuurimälestiseks tunnistamise menetluse algatamise kohta arvamust maa-ala omanikelt ja Kohila vallavalitsuselt. Menetlusosalised ei esitanud menetluse algatamisele vastuväiteid.

² Siin ja edaspidi on pärimustekstid välja toodud Kama, P. 2023. Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi (A31169) riikliku kaitse eelduste hindamiseks ja kultuuriväärtuse väljaselgitamiseks. Eksperdi hinnang. Muinsuskaitseamet (https://register.muinas.ee/ftp/LPP/Muu/31169_Eksperdi_hinnang.pdf), lk 6-8.

³ Samas, lk 6.

- 4.2. 13.06.2023 algatas Muinsuskaitseamet kultuse- ja ohvrikivi kultuurimälestiseks tunnistamise menetluse, võttes arvesse, et Mustekivi vastab nii riikliku kaitse üldistele kui ka arheoloogiamälestise ja ajaloolise loodusliku pühapaiga mälestise liigi kriteeriumitele. Õigusakti eelnõu saadeti menetlusosalistele tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks.
- 4.3. 25.07.2023 tegi Hallikivi kinnistu omanik suuliselt ettepaneku leevenduseks sanitaarraie teatise osas mälestise kaitsevööndis, Muinsuskaitseamet nõustus ettepanekuga. Rohkem vastuväiteid ega ettepanekuid ei esitatud.
- 4.4. 27.03.2025 käisid Muinsuskaitseameti esindajad kohtumas Hallikivi kinnistu omanikuga, kellega arutati täiendavalt kaitsevööndi ulatust, maakasutust mälestisel ja kaitsevööndis ning raietingimusi. Sanitaarraie võimaldamisele ilma tööde teatiseta Muinsuskaitseametile oli omanik juba varasemal kohtumisel Muinsuskaitseameti esindajaga tähelepanu juhtinud. Lepiti kokku, et sanitaarraiet võib kivi ümber teostada ilma teatiseta, kuid rõhutati, et kivi peab säilima sobivas looduslikus keskkonnas, milleks on hõre segamets. Hallikivi kinnistu omanik kordas pooldavat suhtumist kivi kaitse alla võtmise osas.

5. Kultuurimälestiseks tunnistamise põhjendus

Mälestise kultuuriväärtus

- 5.1. Riiklik kaitse antakse MuKS § 10 lõike 1 alusel ainult sellele kultuuriväärtusega asjale või maa-alale, mis esindab Eesti ainelise kultuuripärandi väärtuslikumat osa, millel on teaduslik, ajalooline, kunstiline või muu kultuuriväärtus või mille säilitamise kohustus tuleneb rahvusvahelisest lepingust. Nende säilitamine ja mistahes kahjustamise võimaluse ärahoidmine on nii riigi kui ka omanike kohustus.
- 5.2. Eesti on ühinenud arheoloogiapärandi kaitse Euroopa [konventsiooniga](#), mille artikli 1 lg-st 1 tuleneb, et konventsiooni eesmärk on kaitsta arheoloogiapärandit kui Euroopa kollektiivse mälu allikat ning ajaloolise teadusliku uurimistöö vahendit. Lg 2 kohaselt peetakse sel eesmärgil arheoloogiapärandi elementideks kõiki eelnevatest ajajärkudest pärinevaid inimtegevuse säilmeid, esemeid ja igasuguseid muid jälgi, muuhulgas mille kaitse ja uurimine aitab rekonstrueerida inimkonna ajalugu ning tema suhteid looduskeskkonnaga. Art 4 p ii kohaselt kohustub pool võtma kasutusele meetmeid arheoloogiapärandi konserveerimiseks ja säilitamiseks, soovitatavalt *in situ*.
- 5.3. Arheoloogiamälestis on MuKS § 11 lg 3 kohaselt inimtegevuse säile, asi või nende kogum ja muud jäljed, mis on kultuurimaastiku ajalise mitmekihilisuse näitajad ja mis annavad teaduslikku informatsiooni inimkonna ajaloo ning inimese suhte kohta looduskeskkonnaga. Arheoloogiamälestise oluliseks osaks on kultuurikiht. Lisaks ajaloo uurimisallika väärtusele on arheoloogiamälestistel ka monumendi väärtus, olles ainelised tunnusmärgid maastiku ajalisest mitmekihilisusest, mida tuleb võimaluse piires maksimaalselt säilitada. Kultusekivi on kivi, millesse on tehtud üks või enam ringikujulist või ovaalset madalat lohku. Lohkude süvendamist peetakse seejuures üheks vanemaks uskumusi või usulisi rituaale väljendavaks maastikul tuvastatavaks visuaalseks nähtuseks. Eesti kultusekive seostatakse viljakuskultusega, sest kivid paiknevad enamasti toonasele maaviljelusele sobilikes piirkondades. Kultusekivide dateerimine on probleemne, kuna lohu enda vanust ei saa määrata ja kivide ümbruse uurimisel leitav ei pruugi olla seotud lohkude tegemisega. Samas on võimalik analüüsida kivide seost teiste muististega. Eesti kontekstis peetakse kultusekive noorema pronksiaja kultuurinähtuseks (I aastatuhat eKr), arvestades paralleele Skandinaaviast ja seost kivistkalmetega. Eestist on teada umbes 1800 kultusekivi, kusjuures kõige enam esineb neid Põhja-Eestis. Enamus teadaolevatest kultusekividest Eestis on riikliku kaitse all kui arheoloogiamälestised.

5.4. Looduslikud pühapaigad on olulised piirkondliku identiteedi hoidjad ja samal ajal kogu eesti rahvusliku identiteedi osa ärkamisajast kuni tänapäevani. Ajaloolised looduslikud pühapaigad on kompleksed muistised, mis sisaldavad nii materiaalse kui ka vaimse kultuuripärandi elemente. Vaimse kultuuripärandi moodustab looduslike pühapaikade rahvapärimus, milles kajastuvad traditsioonilised uskumused ja rituaalsed käitumispraktikad. Pärimuse materiaalseks ilminguks on pühapaikadega seotud inimtekkelised elemendid ning rituaalideks kasutatud loodusobjektid. Materiaalse kultuuripärandi üheks osaks võib lugeda ka pühaks peetud maastikuobjektidega seotud looduskeskkonda. Ohvrikivi on osa looduslike pühapaikade traditsioonist. Tegemist on rändrahnudega, mille juures tehti erinevaid rituaalseid tegevusi. Osadel ohvrikividel võib olla nii inimtekkelisi kui looduslikke auke, õnarusi või lohke, kuhu asetati ohvriande. Eesti looduslike pühapaiku mainitakse kirjalikes allikates esmakordselt juba 13. sajandil. Läbiv on pühaduse motiiv ja keeld paika rikkuda. Iga loodusliku pühapaiga, sealhulgas ohvrikivide vanus on eraldi uurimisküsimus ja senises uurimisseisus on raske teha üldistusi. Oletatavasti ulatuvad osad Põhja-Eesti looduslikud pühapaigad ajas tagasi kuni eelrooma rauaaega (500 eKr–50 pKr), kuid esineb looduslikke pühapaiku, mille kasutus võis saada alguse alles 19. sajandil. Looduslike pühapaikade traditsioon esindab tihti eelkristlikku arusaama, mille puhul nähti loodust hingestatult ja peeti pühaks erinevaid loodusobjekte.

5.5. MuKS § 16 lg-st 6 tuleneb, et mälestiseks tunnistamise menetluses selgitatakse välja asja kultuuriväärtus, kaaludes ka avalikku huvi ja kaasatud isikute huve ning hinnates mälestiseks tunnistamise ja kaitsevööndi kehtestamise põhjendatust.

Avalik huvi

5.6. Avaliku huvi sihiks on teatud avalik, s.o. üldine ehk ühiskondlik hüve, mille alla kuulub ka Eesti kultuuri säilimine läbi aegade, sh meie ainelise kultuuripärandi väärtuslikuma osa hoidmine ja kaitse. Avalik huvi hõlmab nii vaimseid kui ka materiaalseid aspekte.

5.7. MuKS § 3 lg 1 kohaselt on kultuuripärandi väärtustamine ja säilitamine ühiskonna ühine kohustus. Eesti riik on ühinenud rahvusvaheliste lepingutega ja võtnud endale kohustuse tagada riiklikult olulise kultuuripärandi säilimine. Samuti tuleneb kultuuripärandi hoidmise kohustus Eesti Vabariigi põhiseadusest.

5.8. Eesti on ühinenud ka mitme rahvusvahelise konventsiooniga, millest on lähtutud mälestiste kaitsekorralduse põhimõtete sõnastamisel. 1996. aastal jõustus Eestis arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon, mille eesmärk on kaitsta ja säilida arheoloogiapärandit kui Euroopa kollektiivse mälu allikat. 2021. aastal jõustunud kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitlev Euroopa Nõukogu raamkonventsioon ehk Faro konventsioon rõhutab kultuuripärandi kui ressursi väärtust kestliku arengu loomuliku osana ning põhineb igaühe õigusel saada kultuuripärandist osa, millega omakorda kaasneb kohustus pärandit hoida ja säilitada.

5.9. Kuna kultuuripärandi säilimine on selgelt väljendunud avalik huvi, näeb riiklikult olulistele kultuuripärandi objektidele muinsuskaitseseadus ette kitsenduste seadmise. See lubab seada mälestistega seotud tegevustele ja töödele kõrgendatud nõudmised, mis peavad tagama kultuuripärandi säilimise.

5.10. Ohvri-ja kultusekivi Mustekivi on arheoloogiline objekt (nn lohukivi), mis järgnevate sajandite jooksul köitis inimeste tähelepanu ja kujunes looduslikuks pühapaigaks. Mustekivi on esinduslik näide loodusobjekti sekundaarkasutusest esmasest kasutusest palju hiljem elanud inimeste poolt, seega annab ta infot nii muinasaegse kui ka hilisema maastiku ja seal elanud inimeste kohta.

- 5.11. Kõik eelnev on oluline, et mõista ja mõtestada minevkus toimunut. Kivi säilimine on vajalik kultuurilise järjepidevuse tagamiseks, mis omakorda aitab kaasa ühiskonna tasakaalustatud arengule. Arvestades eeltoodut, seisneb konkreetsel juhul avalik huvi ühiskonna vajaduses säilitada kultuuriväärtusi nii praegustele kui ka tulevastele põlvetele.

Kaasatud isikute huvid

- 5.12. Hallikivi kinnistu omanik pooldab kivi kaitse alla võtmist. Teised menetlusosalised ei ole arvamust avaldanud.

Kaitsevöönd

- 5.13. MuKS § 14 lg 1 kohaselt võib kinnismälestise kaitseks kehtestada kaitsevööndi, kaaludes selle vajadust ja ulatust kaitsevööndi eesmärkidest lähtudes. Kaitsevööndi eesmärk on tagada kinnismälestise säilimine sobivas ja toetavas keskkonnas, kinnismälestiste vaadeldavus ning mälestist ümbritseva võimaliku arheoloogilise kultuurikihi säilimine.
- 5.14. Mälestisele kehtestatakse kaitsevöönd ulatusega 50 m kivi ligikaudsest keskpunktist. Kaitsevööndi ulatus on toodud käskkirja lisas 1. Ligi 0,8 ha suuruse kaitsevööndi eesmärgid on:
- 5.14.1. kinnismälestise säilimine sobivas ja toetavas keskkonnas (MuKS § 14 lg 2 p 1). Ajalooliste looduslike pühapaikade sobiv ja toetav keskkond on ajalooliselt väljakujunenud looduslik keskkond, Mustekivi puhul paepealne hõre männi- ja kuusemets, mis vaheldub lagendikega, kus on madalam taimestik. Selle välja kujunenud loodusliku keskkonna säilitamine on oluline ning kaitsevöönd võimaldab seada tingimusi töödele, mis seda mõjutaks. Samuti on oluline, et kaitsevööndi alale ei rajataks ehitisi, mis muudaksid märkimisväärselt kivi ümbritsevat keskkonda.
- 5.14.2. kinnismälestise vaadeldavus ja mälestiselt ning mälestisele avanevate algupäraste vaadete säilimine (MuKS §14 lg 2 p 2) ja kinnismälestist ümbritseva arheoloogilise kultuurikihi säilimine (MuKS §14 lg 2 p 3). Kivi koos seda ümbritseva hõreda metsaga moodustab mitme sajandi jooksul välja kujunenud sobiva ruumi, mis erinevate väärtuste kombinatsioonis on tõlgendatav loodusliku pühapaigana. Täiendavalt on oluline märkida, et kultusekivid on arheoloogilised objektid, mille ümber võib olla säilinud arheoloogilist kultuurikihti.
- 5.14.3. Kaitsevööndi ulatuse määramisel lähtuti Muinsuskaitseameti ekspertide poolt 27.03.2025 vaatluse käigus antud hinnangust, mille kohaselt tagab 50 m ulatus eelkirjeldatud kaitsevööndi eesmärkide täitmise, kuid väiksem ulatus ei tagaks. Kaitsevöönd määratakse 50 m kivi keskpunktist, sest looduses puuduvad muud objektid, mille alusel kaitsevööndi ulatust määrata. Kaitsevöönd jääb valdavas osas Hallikivi katastriüksusele (KÜ 31701:006:1153), ent ulatub vähesel määral ka Väljametsa katastriüksusele (KÜ 31701:006:0082). Hallikivi KÜ: ~1% pindalast jääb kaitsevööndisse, Väljametsa KÜ: ~4% pindalast jääb kaitsevööndisse. Mõlemad katastriüksused on eraomandis.

Kitsendused ja leevendused

- 5.15. Maa-ala kultuurimälestiseks tunnistamisega kaasnevad MuKS-ist tulenevad kitsendused eesmärgiga tagada kultuuripärandi säilimine.
- 5.16. Arheoloogiamälestise ja ajaloolise loodusliku pühapaiga alal kehtivad mälestise säilimise tagamise nõuded. Vastavalt MuKS § 33 lg 1 peab igaüks hoiduma tegevustest, mis võib

mälestist ohustada, rikkuda või selle hävitada. Seaduse § 36 lg 1 p-d 1 ja 2 näevad ette, et mälestise omanik või valdaja peab viivitamatult Muinsuskaitseametit teavitama mälestist kahjustada võivast ohust, kahjustumisest või hävimisest ning mälestise tahevastast üleminekust.

- 5.17. Kinnismälestisel tööde tegemisel järgitavaid nõudeid reguleerivad MuKS §-d 49, 50, 52, 54, 55 ja 58, millest tulenevalt on arheoloogiamälestise ja ajaloolise loodusliku pühapaiga alal ning selle kaitsevööndis kooskõlastamise, tööde tegemise loa- või teatisekohustuslikud tegevused kinnistu piiride muutmine, maa sihtotstarbe muutmine, ehitamine, kõrghaljastuse rajamine, raie-, kaeve-, haljastus- ja pinnase teisaldamise ja juurdeveoga seotud tööd ning maapinna ettevalmistamine metsaseaduse mõistes. Loakohustuslikud või kooskõlastamise ja teavitamise kohustuslikud tegevused mõjutavad vahetult arheoloogiamälestise ja ajaloolise loodusliku pühapaiga seisundit ja säilimist, mistõttu on igakordselt vajalik kaaluda kavandatud tööde lubatavust, seades vajaduse korral lisatingimusi kultuuriväärtuse säilimise tagamiseks. MuKS § 54 lg 4 p 2 alusel keeldub Muinsuskaitseamet tööde tegemise loa andmisest, kui kavandatav töö võib kahjustada mälestise või selle osa säilimist või seisundit.
- 5.18. Lähtuvalt pinnasesse sekkuvate tööde iseloomust on ametil õigus arheoloogiamälestisel ja selle kaitsevööndis määrata tööde tegemise tingimusi, sh arheoloogilise uuringu tegemise kohustust. Ameti määratud arheoloogilise uuringu osas on võimalik taotleda uuringutele kulunud summa hüvitamist vastavalt MuKS § 48 lg-le 2.
- 5.19. MuKS § 19 lg 2 p 4 kohaselt märgitakse mälestiseks tunnistamise käskkirjas leevendused MuKS § 52 lg-s 1–3 ja § 62 lg 1 sätestatud tööde tegemise loakohustusest ning § 58 lg-s 1–3 ja §-s 66 sätestatud kooskõlastamise või teavitamise kohustusest, kui neid tehakse. Leevendus nähakse ette mälestise kaitsevööndis, millele vastavalt ei kehti seal kooskõlastamise või tööde tegemise teavitamise kohustus sanitaarraie puhul.
- 5.20. Käskkirjas käsitletud maa-ala riikliku kaitse alla võtmine aitab säilitada kultuse- ja ohvrikivi, sh võimaldab traditsioonide jätkumist. Seejuures on säilimise eeldus võimalikult vähene inimõju, mille all ei peeta silmas tavandist lähtuvat kasutamist, mis on kultuuriväärtusi säilitav, vaid arheoloogiamälestise ja ajaloolise loodusliku pühapaiga hoidmist nii, nagu see on kujunenud looduslike protsesside ning tavandist lähtuva inimõju tulemusena.

Proportsionaalsus

- 5.21. Käskkirja väljatöötamisel hinnati piirangute proportsionaalsust. Põhiseaduse §-s 11 sisalduva proportsionaalsuse põhimõtte järgi peab õiguste või vabaduste piiramiseks olema õigustatud eesmärk ning kohustus või piirang sisult ja ulatuselt õiglane. Kivi kaitse eesmärk on selle säilimine ning see eesmärk on kultuuri säilimiseks oluline. MuKS-i ja käskkirjaga seatud piirangud on kehtestatud ulatuses, mis tagab mälestise säilimise ja kaitse. Nõuete ja piirangute kehtestamisel lähtuti avalike huvide ning igaühe õiguste ja vabaduste tasakaalustatuse ning proportsionaalsuse põhimõttest (MuKS § 3 lg 8). Käskkirja lahendused on proportsionaalsed seatud eesmärgi suhtes ehk mõjutavad õiguste ja vabaduste kasutamist võimalikult minimaalselt.
- 5.22. Põhiseadus sätestab riigi ühe põhieesmärgina Eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise tagamise läbi aegade. Kultuuripärandi kaitse on üleriiklik huvi ja seetõttu riiklik kohustus, kuna tegu on põhiseaduse preambulis nimetatud kultuuri osaga, mis peab ilmtingimata säilima läbi aegade ja järgmistele põlvkondadele. Kultuuripärand on osa Eesti rahvuskultuurist ning eesmärgid selle säilimiseks õigustavad omandi vaba valdamise, kasutamise ja käsutamise piiramist. Seega ei ole omandipõhiõigusel teiste põhiseaduslike väärtuste ees igal juhul

prioriteeti ning seadusega võib omandi vaba valdamise, kasutamise ja käsutamise õigust õiglasel ulatusel kitsendada, kui see on vajalik muu põhiseadusliku eesmärgi saavutamiseks. Nõuete ja piirangute kehtestamisel arvestati MuKS-is esitatud muinsuskaitse põhimõtetega, mille kohaselt on kultuuripärandi väärtustamine ja säilitamine ühiskonna ühine kohustus. Mälestisele suunatud tegevused peavad vähendama nende hävimise ohtu ja toetama väärtuste säilimist (ettevaatuspõhimõte). Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad aga õigusaktist tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad.

5.23. Käskkiri ei kehtesta absoluutseid tööde ja tegevuste keelde, vaid jätab seal, kus põhjendatud ja vajalik, kehtima MuKS-is sätestatud nõude taotleda enne mälestisel kavandatud töid selleks ametilt vastav luba või esitada vastav teatis. Seda, kas ja millises ulatuses ja kujul on konkreetsel juhul mälestise alal soovitud töö ja tegevus võimalik, hindab amet loataotluse või esitatud teatise lahendamisel omanikku kaasava menetluse tulemusena. Antud juhul tuleneb piirangute seadmisega kaasnev omandipõhiõiguse vaba teostamise kitsendamise vajalikkus vajadusest kaitsta mälestist.

5.24. MuKS § 31 lg 1 sätestab, et kui mistahes paigas avastatakse ehitamisel, teede, kraavide ja trasside rajamisel või muude mulla- ja kaevetööde tegemisel arheoloogiline kultuurikiht, on leidja kohustatud tööd peatama, säilitama koha muutumata kujul ning viivitamata teavitama sellest ametit sõltumata sellest, kas piirkond on riikliku kaitse all või mitte. Kui tööde käigus leitakse arheoloogiline leid, tuleb sellest samuti viivitamatult Muinsuskaitseametile teada anda. Kivi kultuurimälestiseks tunnistamisega saab maaomanik või valdaja tööde tegemise planeerimise faasis kultuuripärandiga arvestada, vältides seeläbi ootamatusi, mis muudavad tööde tegemise keerulisemaks ja ettenähtust kallimaks.

5.25. Lähtudes MuKS-i eesmärgist tagada kultuuripärandi säilimine ja mitmekesisus ning arvestades seatavate piirangute ulatust, st keelatud on ainult mälestist ja selle välisilmet hävitavad tegevused, kaalub mälestise kaitse vajadus üle võimalikud erahuvid mälestise alale jäävaid kinnistuid täiesti vabalt kasutada. Avalik huvi hõlmab nii vaimseid kui ka materiaalseid aspekte. Avaliku huvi sihiks on teatud avalik, s.o üldine ehk ühiskondlik hüve, mille alla kuulub ka Eesti kultuuri säilimine läbi aegade. Arvestades eeltoodut kaalub soov säilitada riiklikult olulise tähendusega kultuuriväärtus käesoleval juhul üle omaniku õigused omandi piiranguteta käsutamiseks ja ettevõtluseks.

6. Kokkuvõte

6.1. Arvestades Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi vastavust määruses sätestatud riikliku kaitse kriteeriumitele ja kivi kultuuriväärtust, kaaludes avalikku huvi ja kaasatud isikute huve ning hinnates mälestiseks tunnistamise ja kaitsevööndi kehtestamist, on põhjendatud tunnistada kivi kultuurimälestiseks liikidega arheoloogiamälestis ja ajalooline looduslik pühapaik. Selleks, et tagada kivi edasine säilivus, on vajalik maa-ala riikliku kaitse alla võtta. Kaitse alla võtmine on kivi ja seda ümbritseva võimaliku kultuurikihi ja keskkonna tervikliku säilimise seisukohast määrava tähtsusega, kuna vaid sel moel saab tagada kivi ja selles sisalduvate väärtuslike elementide ja teabe alal hoidmise. Uute objektide kultuurimälestiseks tunnistamine on oluline, et kaitsta kultuuripärandi väärtuslikuma osa põhimõttele vastavaid objekte, mida hävimise korral ei ole võimalik taastada.

7. Muinsuskaitse Nõukogu seisukoht

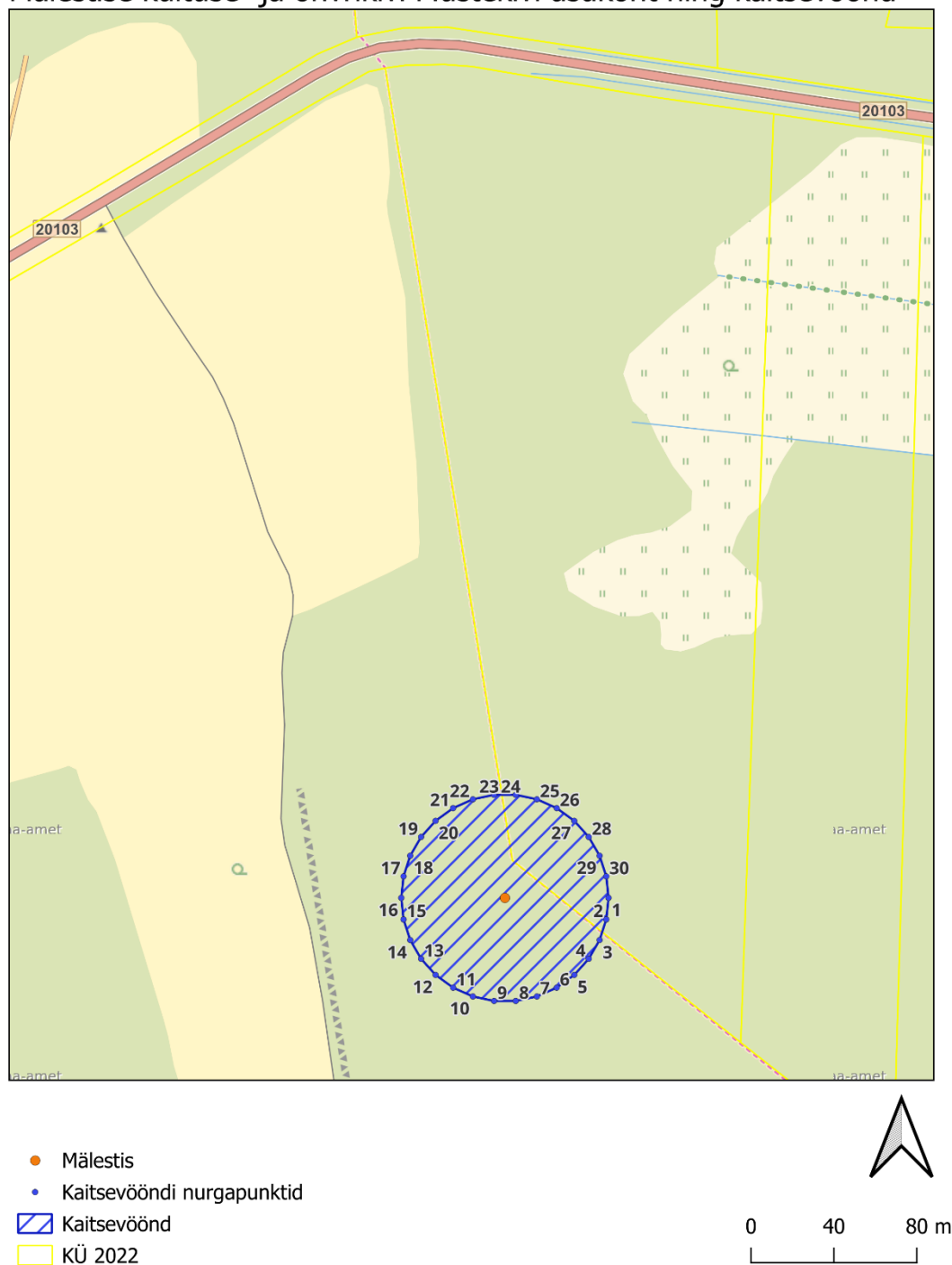
7.1. Enne kultuurimälestiseks tunnistamist kuulatakse ära Muinsuskaitse Nõukogu seisukoht.

7.2. Muinsuskaitse Nõukogu arutas kaitse alla võtmise ettepanekut 06.02.2024 koosolekul. Kõik peale Priidu Pärna olid kaitse alla võtmise poolt, P. Pärna oli erapooletu.

(allkirjastatud digitaalselt)
Heidy Purga

Lisa 1. Mälestise Kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi asukoht ning kaitsevöönd.

Mälestise kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi asukoht ning kaitsevöönd

Muinsuskaitseamet: 06.06.2023
Aluskaart: Maa-amet 2023

Mälestise kultuse- ja ohvrikivi Mustekivi kaitsevööndi piiri koordinaadid.

Nr	X	Y
1	6553148,644	537688,992
2	6553138,248	537687,899
3	6553128,307	537684,669
4	6553119,255	537679,443
5	6553111,487	537672,448
6	6553105,343	537663,992
7	6553101,091	537654,443
8	6553098,918	537644,218
9	6553098,918	537633,765
10	6553101,091	537623,541
11	6553105,343	537613,992
12	6553111,487	537605,535
13	6553119,255	537598,541
14	6553128,307	537593,314
15	6553138,248	537590,084
16	6553148,644	537588,992
17	6553159,04	537590,084
18	6553168,981	537593,314
19	6553178,033	537598,541
20	6553185,801	537605,535
21	6553191,945	537613,992
22	6553196,197	537623,541
23	6553198,37	537633,765
24	6553198,37	537644,218
25	6553196,197	537654,443
26	6553191,945	537663,992
27	6553185,801	537672,448
28	6553178,033	537679,443
29	6553168,981	537684,669
30	6553159,04	537687,899